

Folkebiblioteket mellem kundskaber og hverdagsliv

Af Niels Windfeld Lund

Indledning

I nogle tidligere artikler har jeg drøftet folkebibliotekets aktuelle og potentielle rolle i lokalsamfund¹. Jeg har bl.a. set på hvordan biblioteker kan spille en rolle i de såkaldte udkantssamfund². I den forbindelse har jeg karakteriseret folkebiblioteket som et lokalt kundskabsværksted og dermed fået interesse for kundskabsbegrebet. Mens informationsbegrebet i de senere år har været et altdominerende begreb, ikke mindst indenfor BDI-verdenen, så er kundskabsbegrebet ved at vinde mere indpas og man begynder at tale mere om kundskabssamfund end om informationssamfund. At det faktisk gør en forskel om man bruger det ene eller andet begreb har Anders Ørom fornylig gjort rede for her i Biblioteksarbejde. Det gør han som led i formuleringen af et alternativt teorigrundlag for biblio-

teksstudiet i forhold til det hidtidige dominerende informationsvidenskabelige grundlag³.

I det følgende vil jeg prøve at kombinere mine egne hidtidige overvejelser omkring bibliotek, hverdagsliv og lokalsamfund med den på flere fronter igangværende diskussion om kundskaber og deres betydning i vores aktuelle samfund⁴. Det er samtidig et forsøg på at formulere et teoretisk grundlag og nogle bibliotekspolitiske perspektiver for et kommende forskningsprojekt om "hverdagsliv, kundskaber og kundskabsinstitutioner på Senja i Nord-Norge"⁵.

Man kan nok ikke blive uenig om at forstå folkebiblioteket som en kundskabsinstitution, men hvis man spørger hvad kundskaber er for en størrelse,

så er det muligt, at der kan opstå tvivl og uenighed.

Kundskaber

Ligesom man kan diskutere, hvad man skal forstå ved information, så er kundskabsbegrebet ikke mindre flertydigt. Et gennemgående træk i definitioner på kundskaber er imidlertid, at det drejer sig om sammenhænge eller er udtryk for sammenhænge⁶. Jeg vil i det følgende skelne mellem kundskaber som forestillinger om hvordan det hele hænger sammen og kundskaber som færdigheder i at kunne klare bestemte livssammenhænge.

Kundskaber som forestillinger

Den første type kundskaber omfatter såvel mentale forestillinger indlejret i menneskers bevidsthed som materialiserede forestillinger formidlet gennem forskellige former for medier.

De såkaldte encyklopædiske kundskaber er udtryk for de bestræbelser, som man siden oldtiden med Aristoteles og ikke mindst i renaissanceen har haft for at samle **alverdens kundskaber i et værk: encyklopædien**. Her får man præsenteret de store sammenhænge i universet, verden og livet, velordnet ud fra bestemte filosofiske systemer. Her har de enkelte dele af virkeligheden sin veldefinerede plads, således at man kan gå i dybden med de enkelte dele samtidig med at man får præsenteret den helhed, den sammenhæng, hvori den indgår. Det giver igen grundlag for opdeling af de forskellige **videnskaber** og dermed også et klassifikationssystem for ordning af de kundskaber, som kommer fra de enkelte videnskaber.

Ligesom den humanistisk orienterede encyklopædi, så har de store religioner og mytologier gennem historien været udtryk for forestillinger og dermed kundskaber om de store sammenhænge. Deres medier har været store bygningsanlæg, hellige skrifter og forkyndelse og fortællinger. Siden det 18. århundrede er forskellige politiske forestillinger, de såkaldte ideologier, kommet til

med fremstillinger af hvordan samfundet som helhed hænger sammen. Det gælder f.eks. de store liberalistiske og marxistiske ideologier. Deres medier har også været en form for "hellige skrifter" som "The wealth of Nations" og "Kapitalen".

Alle disse store forestillinger med vægt på hvordan det hele hænger sammen er fra o. 1900 og i løbet af det 20. århundrede blevet udfordret af den positivistiske videnskab og den tekniske rationalitets ideologi. Den positivistiske videnskab fremhæver den enkelte del af virkeligheden og søger at få eksakt viden om denne del. Dermed får man en forestilling/et begreb om den isolerede kendsgerning eller fact. Det hævdes, at den store helhed og sammenhæng bygges op af de enkelte kendsgerninger og facts, som man positivt har observeret ved hjælp af bestemte objektive metoder og teknikker. Forestillinger om hvordan de enkelte elementer hænger sammen i form af videnskabelige hypoteser og teoretiske modeller findes selvfølgelig også hos positivisterne, men det afgørende er at det er de empiriske facts, som er den centrale basis fremfor de store sammenhængende forklaringer. Det skaber igen grundlag for en videnskabelig specialisering, således at man tager sig af hvert sit område af virkeligheden, isoleret fra resten af verden.

Gennem denne fagspecialisering og deres medier kommer disse kendsgerninger/facts til at dominere og fremstå isoleret uden at man interesserer sig for den helhed, som de indgår i. Mange vil i dag hævde, at de slet ikke har brug for den helhed. Det er mere et spørgsmål om at man har brug for de data eller informationer, som gør at tingene fungerer⁷.

Men selvom man i dette århundrede har fremhævet den enkelte "byggeklovs" fremfor den store "bygning" så er det ikke ensbetydende, at der ikke stadigvæk eksisterer flere store systemer eller helhedsforestillinger side om side og konkurrerer om at være det bærende system, om at være det kundskabsbærende træ. Selv forestillingerne om det postmoderne samfund og dets opløsning af de store

systemer er i sig selv et stort system, som konkurrerer med de klassiske forestillinger om, at der eksisterer nogle store sammenhænge.

Kundskaber som færdigheder

Kundskaber behøver imidlertid ikke at være almen-gyldige og være fælles for alle i et samfund eller formidlet gennem forskellige former for medier, bøger m.m. Det kan ligeså godt være kundskaber, som bæres af det enkelte menneske og handler om at klare en konkret livssammenhæng. Det vil sige, at i stedet for en abstrakt og teoretisk sammenhæng, så er der tale om en konkret livssammenhæng. Dermed er vi inde på det som man også kalder for uformelle kundskaber. Det er kundskaber, som mennesker tilegner sig gennem praktiske handlinger. Man prøver sig frem og bearbejder disse forsøg med at forholde sig til sin konkrete virkelighed, således at man får nogle kundskaber eller erfaringer på et bestemt socialt felt i ens liv. Disse kundskaber er specifikke for det konkrete fysiske, sociale og historiske felt, som de er skabt indenfor og er kun relevante indenfor disse felter. På denne måde kommer kundskabsbegrebet til at nærme sig erfaringsbegrebet og man kan i stedet for uformelle kundskaber tale om erfaringsbaserede kundskaber⁸.

I moderne virksomhedsøkonomi tales der om virksomheder som kundskabsbaserede systemer⁹. Hermed menes, at man gennem produktionens organisation og udnyttelse af eksisterende teknologi udnytter en viden om hvordan man producerer et bestemt produkt og at denne viden omsættes i en række gentagende handlinger, i en række rutiner i produktionsprocessen. Den eksisterende viden giver nogle muligheder, men der er også grænser for hvor mange nye produkter, der kan udvikles på grundlag af den eksisterende viden i den enkelte virksomhed. Denne viden bliver naturligvis forøget hen af vejen, både gennem nyuddannet personale og ikke mindst gennem de konkrete erfaringer med produktionen. Men man kan diskutere hvordan man kan fremme ny viden til udvikling af såvel produktionsproces som produkter i henseende til

ydelsesevne (produktivitet/effektivitet) og principper. Selvom man på et teoretisk plan har udviklet nye modeller og nye principper, så vil det i mange virksomheder først være efter en lang række eksperimenterende og famlende forsøg, at man vil opnå nogle radikale og basale gennembrud. Det betyder, at de konkrete læreprocesser og erfaringsbaserede kundskaber i de enkelte virksomheder er altafgørende for produktudviklingen¹⁰.

Videnskabelige kundskaber vil i den forbindelse kun have en indirekte betydning. Det betyder, at selvom de nyudklækkede ingeniører har en helt ajourført viden om deres fag og formelle kundskaber om metoder og teknikker, så må de forstå de daglige forsøg med produktionens organisation og produktudvikling som en fortsat og nødvendig uddannelse. Kundskaber er altså ikke kun et spørgsmål om filosofiske systemer, videnskab og de store fortællinger, men også et spørgsmål om at **kunne**, om at have kyndighed i at handle på den bedst mulige måde. Det handler hverdagslivet også om.

Hverdagsliv

Hverdagsliv er en kompleks størrelse¹¹. Det kan tolkes på flere måder. Jeg vil her lægge vægt på, at hverdagsliv handler om den måde, hvorpå mennesker ordner deres daglige liv på, at det er en form for livsorden. Denne livsorden kan belyses fysisk-socialt gennem det aktivitetsfelt, som man skaber og efterhånden genskaber i det daglige liv. Hverdagslivet har også en tidsdimension, som kommer til udtryk i den rytme, som man skaber gennem gentagne handlinger dag efter dag i nogenlunde samme rækkefølge. Endelig udvikler man en række dominerende forestillinger om sig selv og sine omgivelser gennem bearbejdelsen af sine handlinger, om hvad man kan og ikke kan, om hvad man vil og ikke vil. Aktivitetsfelt, rytme og forestillinger udtrykker tilsammen en livsorden, som jeg vil kalde for **hverdagskultur**.

Men hvad betinger at man i et lokalsamfund har forskellige hverdagskulturer. Det hænger nøje sammen med at de forskellige personer i et lokal-

samfund ikke udfører samme opgaver i løbet af det daglige liv¹². Mænd og kvinder har således ofte forskellige opgaver og forpligtelser i dagligdagen. Det betyder, at de udfører forskellige handlinger og at deres aktivitetsfelt og døgnrytme dermed bliver forskellig. Det vil ikke mindst betyde, at deres forestillinger om handlingsrum og hvad de kan forvente af fremtiden er forskellig. Det samme gælder børn i forhold til voksne og ældre. På denne måde har man grundlaget for, at der findes særlige hverdagskulturer for mænd, kvinder, børn, midaldrende og ældre. De forskellige hverdagskulturer betinger på denne måde hinanden og ingen af dem er givet og fastlagt en gang for alle. Men der er en betydelig træghed i de fleste menneskers hverdagskulturelle orden, som er med til at give samfundet som helhed en relativ stabilitet. Den kommer til udtryk på samfundsmæssigt plan gennem de sociale strukturer og fastsættelse af forestillinger, konventioner for hvordan "ordentlige" mænd, kvinder, børn, midaldrende og ældre handler og lever i deres daglige liv.

Når mennesker kommer ud for hændelser i deres liv, som ændrer på deres muligheder for at udføre opgaverne som "ordentlige" mænd, kvinder, børn etc. i det pågældende lokalsamfund, så kan det give stor uorden og ustabilitet, da det ikke kun påvirker den enkelte person, men også dem, som den pågældende lever sammen og har fordelt de daglige gøremål med. Det gælder f.eks. når den ene part i en familie bliver arbejdsløs og ikke skal på arbejde og ikke kan bidrage med samme økonomiske indtægt som hidtil. Det samme gælder, hvis man bliver syg eller bliver tvunget til at flytte af andre årsager. Man risikerer at blive udelukket fra det hidtidige hverdagskulturelle fællesskab og blive isoleret. Det gælder mange, som kommer til at leve indenfor det offentlige sociale system. Man kan på den måde få nogle ghettoiserede hverdagskulturer, som ikke er betinget af en opgavefordeling mellem mennesker i lokalsamfundet, men af en udstødning eller "overflødiggørelse" af de pågældende mennesker, i hvert fald i det fælles hverdagsliv.

Noget lignende gælder i det øjeblik, at der er tale om forskellige etniske grupper, som lever i samme lokalsamfund. Der vil alene af sproglige årsager, men også ofte af andre årsager være afgørende forskelle i hvordan "ordentlige" mænd, kvinder m.fl. handler og tænker i det daglige. Det kan føre til, at man nærmest lever parallelt indenfor de samme lokalsamfund. I nordiske lokalsamfund kan man møde etnisk betingede forskelle i hverdagsliv på mindst to forskellige måder. For det første kan man opleve det i de nordskandinaviske lokalsamfund, hvor inuiter og samer lever sammen med danskere, nordmænd, finner og svenskere. I disse egne har inuiter og samer levet i lang tid før danskere m.fl. kom og bosatte sig og koloniserede/nationaliserede området med dertil hørende forsøg på økonomisk, social og kulturel integration af inuiter og samer i den pågældende nationalstat. Først indenfor de allerseneeste år er man for alvor begyndt at anerkende inuiternes og samernes ret til selvbestemmelse, til at udtrykke sig på deres eget sprog og til at leve på deres egen måde.

Især i de sydsandinaviske lokalsamfund kan man møde andre etniske modsætninger. Det gælder de mange indvandrere og flygtninge, som kommer fra lande udenfor Norden og Europa med helt andre traditioner for hvad det vil sige at leve ordentligt, dvs. med helt andre hverdagskulturer.

Mens man begynder at anerkende inuiters og samers ret til kulturel selvstyre, så søger man at integrere indvandrere og flygtninge i de dominerende nordiske hverdagskulturer, at få dem til at tale dansk i stedet for tyrkisk etc, at få kvinderne til at opføre sig som danske kvinder etc. Det gør man ikke mindst for at undgå at de bliver udelukket fra arbejde og udsat for racisme på grund af deres anderledes opførsel.

Lokalsamfund

Uanset hvor i Norden, man er vil man i ethvert lokalsamfund have at gøre med en række forskellige hverdagskulturer. Nogle af dem er lokalt forbundne via en fordeling af de forskellige opgaver

og gøremål i lokalsamfundet, mens andre hverdagskulturer vil være mere ghettoiserede i forhold til hinanden som følge af forhold og begivenheder i andre lokalsamfund og af forskydninger i de sociale og økonomiske strukturer på nationalt og internationalt plan.

Når man derfor taler om lokalsamfund, så må man huske på, at der er markante forskelle på lokalsamfund, når man f.eks. ser på lokalsamfund indenfor Norden. Et forstadskvarter udenfor en storby kan godt udgøre et lokalsamfund, idet det udgør en relativ stabil ramme om en væsentlig del af nogle menneskers liv. Det har sine boliger, sine forretninger, som regel et butikcenter, og forskellige servicefunktioner. Men samtidig vil de fleste forstadsmennesker være væk fra forstaden om dagen og arbejde andre steder og muligvis tage på indkøb andre steder. Det lokale fællesskab vil primært være baseret på fritiden. Det vil dermed være et spørgsmål om man har lyst eller ej til at have noget med sine naboer at gøre. Et sådant fællesskab og lokalsamfund vil være markant forskelligt fra f.eks. et nordnorsk kystfiskersamfund. Her vil mange af beboerne være mere direkte afhængige af hinanden med hensyn til daglige forpligtelser og opgaver. Men som følge af krise i fiskeriet og mere pendling til arbejdspladser udenfor bygden vil man i stigende grad få et fællesskab baseret på fritiden. Nogle hverdagskulturer vil være baseret på det lokale liv, mens andre i højere grad vil være orienteret mod andre større lokalsamfund. Det vil bl.a. betyde en opløsning af nogle af de kvindelige fællesskaber, baseret på at alle kvinder i lokalsamfundet har den samme hverdagskultur. Andre hverdagskulturer vil skille sig ud og være relativt ghettoiserede som f.eks. forholdet mellem norske og samiske hverdagskulturer i et lokalområde. Det meste af tiden lever man fredeligt side om side med hinanden, hvis man kan blive enige om udnyttelsen af de lokale ressourcer.

Samtidig med at man har en række forskellige hverdagskulturer i lokalsamfundene, så har man også en række delsystemer eller delkulturer. De

udgør som navnet siger kun en del af nogle menneskers hverdagsliv. Af væsentlige delkulturer kan nævnes boligen, virksomheder, forretninger, de offentlige institutioner m.fl. De benyttes som regel af folk med forskellige hverdagskulturer og kan forstås som hverdagskulturelle brydningssteder.

En delkultur kan være en lille verden helt for sig selv. Den kan undertiden have større forbindelse til lignende delkulturer i andre lokalsamfund og samfund rundt om i verden end til det øvrige liv i de enkelte lokalsamfund¹⁵. Således er f.eks. tøjmodebranchen et delsystem, som er verdensomspændende og som har sine globalt definerede normer og forestillinger. Det betyder, at man kan se de samme slags modebutikker rundt om i verden og folk i det samme tøj. Det samme gælder filmbranchen, arkitektur m.m. Det betyder, at mange lokalsamfund tilsyneladende er ens og at hverdagslivet dermed også er ens i de fleste af verdens lokalsamfund. Men selvom at tøjbutikkerne, filmene og nyhederne er ens, så vil der alligevel være afgørende lokale og regionale elementer i mange menneskers hverdagskulturer, som vil gøre dem forskellige fra andre hverdagskulturer. De moderne hverdagskulturer er således sammensat af elementer, som er betinget af forskellige samfundsmæssige niveauer.

Det er således noget af en prøvelse for ethvert menneske at famle sig frem i det moderne hverdagsliv, uanset hvor man vokser op.

Lige fra man slår øjnene op første gang, begynder man at gøre erfaringer eller tilegne sig kundskaber i at leve. Man famler sig eksperimenterende frem og skaber efterhånden en orden, som er relativt stabil. Det gør man hele livet igennem. Hele livet er på denne måde en læreproces. Samtidig oplæres de fleste mennesker også gennem et mere formaliseret system, først og fremmest gennem skole- og uddannelsessystemet. Når man taler om at gå i skole er det først og fremmest to slags kundskaber, som man taler om. Det er dels kundskaber i form af færdigheder i at læse, regne og analysere et materiale, dels kundskaber i form af viden om

bestemte sprog, historie, naturen og universet. Udover disse færdigheds- og encyklopædikundskaber, så er der en type færdighedskundskaber, som handler om at kunne begå sig i det formelle kundskabssystem, at kunne begå sig i skolen. Samtidig med at man lærer at "kunne" skolen, så har man imidlertid også lært grundtrækkene i hvordan man skal kunne en arbejdsplads med mødetider, udførelse af bestemte opgaver, indordne sig i et kollektiv etc. En væsentlig del af denne tredje kundskabstype, er kundskaber i at overleve i systemet uden at blive opslugt 100 % af det¹⁴. Når man først har lært sig "reglerne", så kan man, undertiden i det skjulte, skabe sin egen verden, som sikrer en relativ sammenhæng og selvbestemmelse i ens tilværelse.

I bred forstand foregår enhver formidling af kundskaber gennem bestemte former for medier, det være sig mundtlig tale, bøger, film, fjernsyn etc. og i mere eller mindre institutionaliserede former. I vores moderne samfund er dels den direkte kundskabsformidling gennem den direkte tale, ordet, dels den klassiske kundskabsformidling gennem skole, biblioteker og museer kommet i speciel hård konkurrence med massemedier og hele mediemarkedet som i mange tilfælde er ved at dominere kundskabsformidlingen gennem den voksende del af folks hverdagsliv, som går med at se fjernsyn m.m.

TV-udsendelser er også en form for bearbejdning af virkeligheden ligesom de mere lokalt formidlende kundskaber. Men i modsætning til de sidstnævnte kan de massemediebårne kundskaber på forhånd være bearbejdet ud fra kriterier og forhold, som ikke har nogen umiddelbar tilknytning til ens egen livssituation og som man ikke selv har nogen indflydelse på. De massemediebårne kundskaber vil være udvalgt og ordnet i forhold til hvad der er relevant for mediet som helhed, dvs. i forhold til mange forskellige brugere med hver sine forskellige livssituationer. Dernæst vil mediets egne professionelle traditioner, konventioner og markedsanalyser være styrende for dets indhold. Medier kan nemlig have deres egen delkultur med

sine egne mål med sin virksomhed, leve i sin egen medie verden. Det samme gælder for øvrigt også de klassiske institutioner som skole, museer og biblioteker. De har ofte været mere styret af nationale og faglige kriterier og relevansopfattelser end af hvad der kunne være interessant i forhold til det lokale hverdagsliv.

Folkebiblioteket

Biblioteket er først og fremmest ramme om de bogbårne kundskaber. På et folkebibliotek møder man både kunstneriske og videnskabeligt producerede kundskaber. Samtidig kommer de lokale mennesker ind med deres sammensatte kundskabsballast, tilegnet gennem praktiske gøremål og gennem medier. Det er gennem mødet mellem de lokale mennesker og bibliotekets materialer at biblioteket bliver et mødested for forskellige kundskabsformer. Det spændende er hvad der kan komme ud af et sådant møde. Det fører til spørgsmålet om hvad der fører folk på biblioteket og gør det til en del af deres hverdagsliv. Det kan i mange tilfælde hænge sammen med i hvilken grad medier i forvejen spiller en rolle i de pågældendes hverdagsliv. Det betyder at forskere, lærere og andre mennesker, som selv arbejder indenfor kundskabssektoren og enten bruger eller selv producerer medier i højere grad bruger biblioteket end folk med meget mindre brug af trykte medier som f.eks. landmænd og fiskere, ihvertfald når det gælder deres arbejdsmæssige sammenhænge. Det betyder ikke at landmænd og fiskere ikke også kan have brug for formelle kundskaber fra f.eks. biologer og agronomer. Men det bliver som regel formidlet via konsulentsystemet og de faglige organisationer og deres uddannelsessystemer. En landmand spørger biblioteket til råds. Han går til sin konsulent. Men skal han have en god roman til weekenden eller en mørk vinteraften, så kan han gå på biblioteket og låne en bog. Biblioteket indgår i landmandens hverdagsliv i det øjeblik han forventer, at det er relevant at benytte biblioteket som led i ens hverdagsliv. Det er på denne måde, at biblioteket kan være et værksted, et kundskabsværksted for den pågældende landmand. Men

biblioteket er blot et af mange kundskabsværksteder for landmanden. Det adskiller sig på væsentlige punkter i forhold til f.eks. landbrugskonsulenten. Hos sidstnævnte vil man sjældent kunne få kundskaber udover de rent landbrugsfaglige. På biblioteket derimod er der ikke nogen principielle grænser for hvad man kan beskæftige sig med. Det er i princippet universelt. Men et er principper, et andet er praksis.

Det enkelte folkebibliotek er en lokal kundskabsinstitution, men det er samtidig en del af det nationale biblioteksvæsen og underlagt nationale normer og lovgivning på biblioteksområdet, så længe det varer!¹⁵. Det betyder, at det enkelte biblioteks virksomhed i vid udstrækning også er defineret ud fra nogle fælles nationale målsætninger for hvad et offentligt biblioteksvæsen skal gøre og ikke gøre. Det skal således bl.a. sørge for formidling af en national kulturarv og sørge for at formidle kunst og videnskab af bedste kvalitet ud til alle de folk, som har interesse for det uanset hvor de bor og hvilken baggrund de har¹⁶. Et af de store spørgsmål er imidlertid hvem der skal definere hvad der er bedst og er af god kvalitet. Som Leif Emerek påpeger, så er en fælles forståelse af kvalitet en illusion ligesom forestillingen om en stor national enhedskultur¹⁷. Man må acceptere, at der på alle samfundsmæssige niveauer lige fra det lokale til det globale, findes mange forskellige kulturer med hver sine forestillinger om kvalitet. Hvad der er godt er tæt forbundet med menneskers konkrete erfaringsrum og forventningshorisont. Det vil sige, at kvalitetsspørgsmålet er knyttet til spørgsmålet om i hvilken konkret livssammenhæng og på hvilken måde folk ønsker at benytte biblioteket og dets ressourcer.

Denne relativisering af kvalitetsbegrebet fører samtidig til, at det ikke kun er en fælles kulturarv, bibliotekerne skal forholde sig til, men det er en mangfoldighed af kulturer, som biblioteket skal kunne formidle til sine brugere. På denne måde kan såvel det enkelte bibliotek som det samlede bibliotekssystem danne ramme om en dialog om forskellige måder at opleve virkeligheden og

dermed også en dialog om forskellige hverdagskulturer.

Måske er biblioteket et af de mest oplagte steder for en "herredømmefri" samtale mellem hverdagskulturerne. Selvom hverdagskulturer udgør forskellige helheder, så er de jo samtidig på mange måder forbundet med hinanden gennem den indbyrdes opgavefordeling mellem f.eks. mænd og kvinder. Men de fleste fora i lokalsamfundet følger enten hverdagskulturerne eller mange af delkulturerne grænser. I hvilken udstrækning biblioteket kan fungere som et tværgående forum for hverdagskulturer i lokalsamfundet afhænger meget af hvilken rolle, som biblioteket tildeler sig selv i lokalsamfundet. Hvis det lægger vægt på sine klassiske dannelsesstraditioner med henblik på at udbrede den nationale litterære kultur til lokalsamfundet og ikke interesserer sig for livet i lokalsamfundet for sin egen skyld, så kan man godt glemme idéen om biblioteket som det lokale fremtidsværksted. Men hvis man ser biblioteket som et forbindelsesled mellem det lokale samfund og de større samfundsmæssige niveauer, det regionale, det nationale og det globale, så kan man udnytte folkebibliotekets specielle kvaliteter. For det første er det i princippet gratis og åben for alle mennesker i lokalsamfundet. Dernæst har det nogle fysiske rammer, som gør det muligt at sætte forskellige mennesker med forskellige hverdagskulturer sammen i et relativt neutralt offentligt rum. Biblioteksbygninger og deres indretning er som de fleste andre offentlige bygninger og rum præget af nationale æstetiske normer. Men samtidig er der mange steder en tendens til at indrette biblioteket efter mere lokale æstetiske normer.

Samtidig er en af de store kvaliteter ved det eksisterende biblioteksvæsen dets udprægede decentrale struktur med filialer i små lokalsamfund og bogbusser til spredt bebyggede områder. Selvom man ikke kan have lige så mange bøger, bånd og plader stående i en bogbus og lille filial som på et stort hovedbibliotek, så må det afgørende være at man som bruger kan få en indgang til systemet som helhed så tæt på ens daglige liv som muligt og

at bibliotekssystemet omvendt har en indgang til så mange lokalsamfund som muligt og kan opfange hvad der sker rundt omkring. Man har specielt i de tyndbefolkede egne med store geografiske afstande gjort en række forsøg med telehytter, dvs. små databaseværksteder i små lokalsamfund, som gør det muligt at trække relevante informationer ind fra forskellige databaser rundt i landet og i verden¹⁸. Hvis man udstyrer de mindste biblioteksenheder med databaseanlæg vil man kunne øge de små biblioteksenheders ydeevne væsentlig og gøre dem til relativ selv bærende enheder. En af grundene til, at det er vigtigt at opretholde den decentrale biblioteksstruktur så vidt muligt er at det gør biblioteket fleksibelt i forhold til konkrete problemstillinger i lokalsamfundet. Hvis man har en bibliotekar på stedet, som har kendskab til lokalsamfundet og samtidig kan udnytte det globale netværk, så kan hun sætte folk i forbindelse med hinanden omkring løsning af konkrete problemer.

Et af de alvorligste kritikpunkter af kundskabssektoren som helhed, er at den har for lidt konkret forbindelse med f.eks. virksomheders praktiske problemer. Det skyldes ikke mindst, at de fleste kundskabsinstitutioner er nationale institutioner og fortrinsvis placeret i de større byer. Samtidig er spc. uddannelsesinstitutionerne som regel styret af centralt formulerede studie- og læseplaner uden hensyn til regionale og lokale forskelle m.h.t. erhvervsstrukturer, levevilkår og hverdagskulturer. Her adskiller folkebibliotekerne sig gennem deres decentrale struktur og deres individuelle orientering i forhold til deres brugere, som gør dem fleksible i forhold til de enkelte konkrete forespørgsler, som de får. Derfor kan hverdagskulturerne og forholdet mellem dem være en velegnet niche for folkebibliotekerne i samarbejde med andre institutioner og organisationer i lokalsamfundet. Men hvordan udvikler man så bibliotekerne i forhold til den niche?

Hverdagsliv - fremtidens niche for folkebiblioteket

Noget af det mest afgørende for at udvikle denne niche i folkebiblioteket er at forstå biblioteket som

et værksted for det lokale hverdagsliv, at betragte folks brug af biblioteket som et led i folks forskellige hverdagslivsprojekter. Det betyder, at de fleste folkebiblioteker gennem de almindelige udlån, forespørgsler og folks avislæsning m.m. allerede fungerer som lokale hverdagslivsværksteder. Det er således ligeså meget et spørgsmål om at betragte den eksisterende praksis på en ny måde som at lave nogle helt nye aktiviteter. Hvis man istedet for at betragte brugerne som forbrugere af bibliotekssystemet, forstår brugerne som aktive medproducenter af biblioteksvirksomheden og dens liv, så kan man måske bedre forstå biblioteket som et værksted, hvor brugere og personale i fællesskab producerer kundskaber på basis af de personlige kundskaber og de i medierne lagrede kundskaber. Brugernes "projekter" kan være store og små, kan være af meget forskellig karakter. Det er ikke nødvendigvis projekter i den for tiden meget gængse forstand, dvs. sociale eller kulturelle projekter finansieret af nationale forsøgsmidler, men det kan være mere personlige projekter¹⁹. At finde sig en bolig, at blive skilt, at finde en forklaring på livets mysterier, at finde en god madopskrift; det er altsammen en form for projekter med et mål, nogle opgaver og nogle handlinger. Projekterne behøver således nødvendigvis ikke at involvere mere end en enkel bruger.

Men netop det forhold, at projekterne involverer biblioteket kan bidrage til, at andre får lejlighed til at høre om dem og at de lokale "projektmagere" kan høre om andres erfaringer med lignende projekter. Det kan bidrage til at de individuelle hverdagslivsprojekter bliver mere kollektive. Et enkelt personligt projekt kan være udgangspunkt for at bibliotekarerne tager det op som et mere alment tema og inviterer lokale folk til at komme og diskutere det eller overlader denne opgave til lokale foreninger eller andre institutioner. Ydermere kan man i tråd med folkebibliotekernes almindelige oplysningspolitik invitere folk fra andre lokalsamfund rundt om i verden til at komme og fortælle om deres erfaringer. Det er selvfølgelig et spørgsmål om midler til foredragsholdere m.m., men der må man ikke glemme, at bibliotekerne er

fyldte med hvad jeg vil kalde for værkstedsfortællinger, dvs. beretninger om arbejdet med at skabe et godt liv i de forskellige livsværksteder rundt om på kloden.

En anden konsekvens af at betragte biblioteket som et værksted er, at man kan opfordre de lokale brugere til at supplere bibliotekets samlinger med egne fortællinger om deres liv og hvad de går og tænker. I flere biblioteker rundt om i Skandinavien har man haft skrivværksteder og livshistoriske værksteder, hvor man enten har skrevet digte m.m. eller livshistorier²⁰. Det betyder samtidig at brugerne ikke blot bliver sidestillet med personalet, men også sidestillet med producenterne af de materialer, som står på hylderne.

Bibliotekaren

Men hvilken rolle vil bibliotekaren få i et folkebibliotek, som satser på det lokale hverdagsliv? Man har i de senere år diskuteret hvilken identitet eller selvforståelse bibliotekarerne har eller bør have²¹. Man har specielt skelnet mellem "kulturformidlerne" og "informationsformidlerne". Denne skelnen er udtryk for en tilsyneladende modsætning mellem de klassiske humanistisk orienterede dannelsesidealer og de moderne behov for eksakte data og offentlig information²². Indenfor kulturformidlings-traditionen har man haft en undertiden heftig diskussion om hvad man skulle formidle, om det skal være den "gode bog" eller "trivien", man skal satse på. Omkring informationsformidlingen har der været en lignende diskussion om formidling af information til erhvervsliv m.m., de såkaldt informationsrige og information til såkaldte informationssvage grupper, grupper, som i forvejen er udsatte grupper i samfundet og som ikke selv har ressourcer til at skaffe informationer om deres rettigheder og muligheder. Disse diskussioner og forskellige forståelser af hvilke opgaver en bibliotekar har, er til dels udslag af prioriteringer af brugergrupper, men de er ligeså meget et spørgsmål om prioritering af en række delkulturer som det litterære system (forfattere, forlag m.m.), massemedier, erhvervsliv og det sociale system.

En bibliotekar, som tager udgangspunkt i det lokale hverdagsliv, vil også blive nødt til at prioritere, vælge nogle hverdagskulturer og mulige tværgående temaer ud i forhold til andre grupper og temaer.

Hun kan ikke begrænse sig til én gruppe og et bestemt tema ligesom fagkonsulenter og faglige organisationer kan gøre, men skal dække det hele i princippet. Derfor er det vigtigt, at hun ikke forstår sig selv som en der skal klare opgaven alene med at formidle de relevante kundskaber. Når jeg i det hele taget taler om bibliotekaren, så mener jeg ikke så meget den enkelte bibliotekar, men snarere det bibliotekariske netværk, således at bibliotekarer fungerer som et kollektiv, selvom de ikke sidder på samme sted. Bibliotekaren er ikke fagspecialist i f.eks. landbrug, fiskeri eller handel, men derimod specialist i at formidle kontakt til dem, som mere præcist kan gå ind i brugernes forskellige projekter.

Således er en af bibliotekarernes centrale opgaver at være en formidler mellem forskellige kundskabsformer, mellem forskellige former for hverdagsliv og mellem forskellige samfundsmæssige niveauer. Hun kan på denne måde komme til at stå imellem eller gå imellem forskellige kulturer og samfundsmæssige niveauer. Det er både hendes styrke og svaghed. Hun kan risikere at blive spillet ud mellem hverdagskulturer og delkulturer, mellem lokale, nationale og globale interesser. Men samtidig kan hun bidrage til en relativ herredømmefri dialog mellem kulturer om hvordan vi skaber det bedst mulige liv i det globale livsværksted.

Det kræver at folkebibliotekarerne også forstår sig selv som igangsættere og ikke afventer at folk kommer og kræver informationer. Men at de tværtimod selv tager initiativ til at sætte det lokale hverdagsliv på dagsordenen, konfronterer de forskellige hverdagskulturer med hinanden.

Noter

1. Se Lund, Niels W.: "Hverdagsliv og bibliotek". I: Biblioteksarbejde nr. 7, 1981, p.47-55; "Folkebibliotekar, hverdagsliv og livsformer". I: Biblioteksarbejde nr. 13/14, p. 127-139 og "The Local Library as a Strategic in-between Element". I: nordREFO 1991:4, p.120-129.
2. Ved udkantssamfund tænker jeg på lokalsamfund og regioner i de nationale udkanter som f.eks. Vestjylland og Nord-Norge.
3. Anders Ørom: Formattering af et undervisningsområde....Biblioteksarbejde nr. 38, 1993
4. Se diskussionen om kundskabsantropologi hos Allwood, C.M., om forholdet mellem uformel og formel kundskaber hos Eydorsson, E. og Valentin, Finn og kundskabernes vilkår i det postmoderne samfund hos Lyotard, J.F.
5. I første omgang er der tale om et pilotprojekt fra 1.8-30.11.93 om "Hverdagsliv og bibliotek på Senja" ved Universitetet i Tromsø i samarbejde med Troms Fylkesbibliotek og med støtte fra Statens Bibliotekstilsyn i Oslo.
6. Anders Ørom skriver: "Kundskabsopfattelsen, der især blev artikulert i oplysningstiden, er bundet til sammenhæng, "ordnet univers", struktur, argumentation, ræsonnement. Eller anderledes sagt: til et vidensarkitekturbegreb". Ørom 1993 a, p. 30.
7. cf. Lyotard, J.F.: The postmodern Condition, A Report on Knowledge, 1984
8. Se Henning Salling Olesen: Voksenundervisning - hverdagsliv og erfaring, Unge pædagoger 1985, kap. 2.3 Erfaringsbegrebet p.134ff. og Einar Eydórsson: Lokal kunnskap og ressursforvaltning I Nordnytt 46, 1992 p.59-66.
9. Se Finn Valentin: Virksomhedens vidensressourcer, kap. 2. I : Teknologi og virksomhedsudvikling red. af Kristian Kreiner og Jan Mouritsen, Samfundslitteratur 1992.
10. Finn Valentin, op.cit. p.47ff.
11. Vedr. hverdagslivsteorier kan der henvises til introduktioner hos Cronberg, Tarja: Teori og metode i forskningsprojektet "Teknologi og hverdagsliv", september 1988, Arbejdsnotater, Institut for organisation og arbejdssociologi, Handelshøjskolen i København, p.5-13 og Gullestad, Marianne: Kultur og hverdagsliv På sporet av det moderne Norge, Det blå bibliotek, Universitetsforlaget 1989, kap. 1, Hverdagsliv og kultur - diskusjon av begreper p.17ff.
12. Marianne Gullestad: Hverdagsliv og kultur p.18.
13. Henri Lefebvre: Everyday Life in the modern World, Harper, New York 1971 p. 99ff. Anvendt på biblioteksvæsenet: se Lund, Niels W.: Biblioteket - en verden for sig eller ..? overvejelser inspireret af norske uddannelsesplaner, Skrifter fra Riksbibliotekstjenesten nr.59, Oslo 1991.
14. Se f.eks. "Læreren er en peis" Ungdom som kunnskapsprodusenter, Norsk Pædagogisk tidsskrift 5/1991 p.285-293.
15. I Norge er særlovgivning for biblioteksområdet på vej ud, men man må stadig regne med en eller anden form for nationalt system med visse fælles normer og målsætninger.
16. Se Bibliotek i Norge For kunnskap, kultur og informasjon, NOU 1991:14 p.42ff.
17. Leif Emerek: Kvalitet i 90ernes materialevalg Bibliotekerne mellem det moderne og postmoderne I : Biblioteksarbejde nr. 31 11. årg. 1990 p.12f.

18. Se Henning Albrechtsen: *The telecottages in the nordic countries*, 1989, p. 207ff.
19. Dermed ikke et ondt ord om de mange forsøg, som er kommet i gang efter at bibliotekerne, ihvertfald i Danmark, har "opdaget" at der er penge at hente i projektmidler. Læs om en del af disse projekter i: *Folkebiblioteket og lokalområdet, Initiativer støttet af Kulturfonden af Bodil K. Hansen, Udviklingscenter for folkeoplysning og voksenundervisning, kbh.1993*
20. Se beskrivelse af skriveværksteder i "*Folkebiblioteket og lokalområdet*" p. 40ff.
21. Se Enmark, Romulo : *Defining the Library's activities*, 1990 og Ørom, Anders: *Bibliotekariske identiteter, formidlingsarbejde og arbejdsorganisering. I: Biblioteksarbejde nr.39, 1993 p.37-44.*
22. Se iøvrigt Geir Vestheims artikel i dette nummer af *Biblioteksarbejde*, hvor han belyser denne indbyggede modsætning gennem en diskussion af konflikten mellem de forskellige rationalitetsformer i folkebiblioteket.

Litteraturliste

- Allwood, C.M. (1992) "Vad är kunnskapsantropologi? Vest, *Tidsskrift for vetenskapsstudier*, nr. 2, p.3-13.
- Albrechtsen, Henning (1989): *The telecottages in the Nordic countries, I: Information Knowledge Evolution, proceedings of the fortyfourth FID Congress 1988, FID Publication 675, p.207-211.*
- Bibliotek i Norge: For kunnskap, kultur og informasjon, NOU 1991: 14*
- Cronberg; Tarja (1988): *Teori og metode i forskningsprojektet "Teknologi og hverdagsliv"*, september 1988, *Arbejdsnotater, Institut for organisation*

og arbejds sociologi, *Handelshøjskolen i København.*

Emerek, Leif (1990): *Kvalitet i 90ernes materialevalg, Bibliotekerne mellem det moderne og postmoderne I: Biblioteksarbejde nr. 31, 11.årg. p. 5-28.*

Enmark, Romulo (1990): *Defining the Library's activities, Swedish School of Library and Information Science and Centre for Library Research Publishing, Gothenburg 1990.*

Eydorsson, Einar (1992): *Lokal kunnskap og ressursforvaltning, Økologisk innsikt og ressurshestning i et kystsamisk bygdesamfunn, Nordnytt 46, Miljø og ressursutnyttelse, p.59-66.*

Grønbech, Dagrunn (1991): "*Læreren er en peis*" *Ungdom som kunnskapsprodusenter, Norsk pædagogisk tidsskrift 5 / 1991, p. 285-293.*

Gullestad, Marianne (1989): *Kultur og hverdagsliv. På sporet af det moderne Norge, Det blå bibliotek, Universitetsforlaget, Oslo.*

Lefebvre, Henri (1971): *Everyday life in the modern World, Harper New York.*

Lund, Niels W. (1981): *Bibliotek og hverdagsliv. I: Biblioteksarbejde nr. 7, 1981, p. 47-55.*

Lund, Niels W. (1984); *Folkebibliotekar, hverdagsliv og livsformer. I: Biblioteksarbejde nr. 13/14, 1984, p. 127-139.*

Lund, Niels W. (1991a): *The local Library as a Strategic in between Element in an integrated Strategy for Integration and Segregation of the Peripheral Regions, nordREFO 1991 : 4 : Strategies for the Periphery, p. 120-129.*

Lund, Niels W. (1991b): *Biblioteket en verden for sig selv eller....? Overvejelser inspireret af norske uddannelsesplaner; Skrifter fra Riks bibliotekstjenesten 59, Oslo.*

Lyotard, J.F. (1984): The Postmodern condition: A Report on Knowledge, Manchester UP.

nordREFO 1989: 3: A European Resource based Periphery in a Knowledge Economy.

Olesen, Henning Salling (1985): Voksenundervisning - hverdagsliv og erfaring, Unge Pædagoger.

Valentin, Finn (1992): Virksomhedens vidensressourcer, kap. 2. I: Teknologi og virksomhedsudvikling, red. af Kristian Kreiner og Jan Mouritsen, Samfundslitteratur.

Ørom, Anders (1993a): Formatering af undervisningsområdet. I Biblioteksarbejde nr. 38, 1993, p.25-39.

Ørom, Anders (1993b): Bibliotekariske identiteter, formidlingsarbejde og arbejdsorganisering. I: Biblioteksarbejde nr. 39, 1993, p.37-44.